

РУСКАМОЎНАЯ ЛІТАРАТУРА БЕЛАРУСІ: ПРАБЛЕМА ТЭРМІНАЛАГІЧНАЙ І КУЛЬТУРНАЙ АДПАВЕДНАСЦІ

Рускамоўная літаратура на тэрыторыі Беларусі – факт, які сёння нельга аспрэчваць. Безумоўна, яна існуе. Гэтак жа сама, як існуе рускамоўная літаратура на тэрыторыі Украіны, краін Прыбалтыкі, Казахстана... І ў гэтым няма нічога дзіўнага – на былой савецкай прасторы руская мова была і для многіх застаецца зараз мовай міжасабовых зносін, культуры, рэлігіі. Аднак для навукоўца, якому важна ўспрымаць літаратурны працэс як цэласны, непазбежна давядзецца адказаць на пытанне: ці з’яўляецца рускамоўная літаратура неад’емнай часткай пэўнай нацыянальнай прасторы? І справа не толькі ў тэрміналагічнай розніцы... Ад таго, як мы раставім акцэнты: «руская літаратура Беларусі» ці «рускамоўная літаратура Беларусі» залежыць наша ўспрыняцце творчасці канкрэтных (нярэдка вельмі таленавітых) аўтараў.

Вядома, у сучаснай беларускай навуцы існуюць розныя падыходы і да тэрміналагічнага, і да канцэптуальнага (сутнаснага) разумення гэтай праблемы. Так, С.Я. Ганчарова-Грабоўская, аналізуючы сучасную рускамоўную драматургію Беларусі, указвае на тое, што яна (цытата на арыгінальнай мове) «<...> прадставлена аўтарамі як старшага пакалення (Е. Попова, А. Делендик, С. Бартохова, Е. Таганов), так і младшага (А. Курейчык, К. Стешик, Д. Балыко, А. Шурпин, Л. Баклага, П. Пряжко, С. Гиргель, Н. Халезин, А. Щуцкий, І. Тисецкий, Е. Анкундинова, Н. Средин и др.)» [1, с. 156].

Навуковец, відавочна, прытрымліваецца другога пазначанага намі варыянту вызначэння праблемы. Аднак нягледзячы на багатую палітру аўтараў, тым не менш С.Я. Ганчарова-Грабоўская звяртае ўвагу на тое, што «<...> к сожалению, не все из молодых русскоязычных авторов известны широкой белорусской публике, так как их пьесы в большей степени ставятся за рубежом, получая там Международные премии» [1, с. 156].

Перадусім, гутарка пра сучасную Расію, з літаратурнай традыцыяй якой пазначаныя аўтары моцна звязаныя. «Русскоязычные драматурги Беларуси вывели на сцену героя-жертву, что свойственно и пьесам современных русских драматургов», – адзначае С.Я. Ганчарова-Грабоўская.

Апаненты тэрміну «рускамоўная літаратура Беларусі» задаюць слушнае, як нам уяўляецца, пытанне: ці адрозніваюцца рускамоўныя аўтары Беларусі ад уласна расійскіх аўтараў? Вопыт так званых «Чытаў» Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра (праект К. Аверкавай) з удзелам П. Прыжко, Д. Балыкі і іншых надзвычай яскрава праілюстравалі тое, што згаданая вышэй рускамоўная драматургія Беларусі мае хутчэй не беларускі, а куды больш універсальны, лакалізаваны ў культуры былых савецкіх краін характар.

П'еса П. Прыжко «Гаспадар кавярні», прэм'ера якой адбылася на фестывалі «Марткантакт – 2012», не была ўспрынята гледачамі як беларуская п'еса, бо яе адзіны персанаж у аднолькавай ступені мог быць жыхаром як Магілёва ці Мінска, так Масквы ці Санкт-Пецярбурга. Літаральна тое ж можна казаць пра п'есы Ю. Чарняўскай «Грустные буквы», Д. Балыкі «Человек, воспитанный радио». Нягледзячы на прысутнасць у тэкстах беларускія топасы, ніякіх іншых адсылак да нацыянальнай культурнай / літаратурнай традыцыі ў згаданых драмах няма. Падкрэслім: генетычна гэтыя аўтары «вырастаюць» або з уласна рускай культуры, або з еўрапейскай, паўночнаамерыканскай праз абавязковае пасрэдніцтва ўсё той жа рускай культуры.

З навуковага пункту погляду згаданыя творы лагічна было б аднесці да новага рускага нарратыву, без усялякіх геаграфічных маркераў, ствараючых алюзію нацыянальнага акрэслівання. І гэта тым больш слушна, што ў сучаснай глабальнай медыяпрасторы фактар месца нараджэння аўтара амаль або нават і цалкам знівіляваны.

Разам з тым катэгорыя «новы рускі нарратывы» у дачыненні да пісьменнікаў з Беларусі апошнімі ўспрымаецца дастаткова адмоўна. Так, у тыражуемай карыстальнікамі сеткі «Інтэрнэт» Вікіпедыі магчыма прачытаць наступнае меркаванне: «Утверждение, что белорусскими поэтами являются только поэты, писавшие или пишущие свои стихи на белорусском языке, абсолютно беспочвенно, тенденциозно и ангажировано теми, кто пишет на этом языке. По их мнению, получается, что если человек, будучи этническим белорусом, идентифицирующий себя как белорус, всю жизнь проживший в Беларуси, но

писаўшый на руском языке, беларускім поэтам не лічыцца. Гэта папахівае какой-то языковай дыскрымінацыяй» [2].

Канчатковую кропку ў гэтым пытанні, на наш погляд, цяжка паставіць. Аднак варта ўсё ж паспрабаваць зразумець тое, у рэчышчы якіх тэндэнцый яно можа быць вырашана далей. Дзеля гэтага варта звярнуцца не да сучаснага, а да мінулага нашай краіны. Калі ўважліва прыгледзіцца да гісторыі літаратуры Беларусі XVIII – XIX стст., зробіцца відавочным, па-першае, тое, што сённяшняя сітуацыя з рускамоўнай літаратурай не ўнікальная, па-другое, тое, што ўсе акцэнтны ўжыццё растулены нашымі папярэднікамі.

Так, у XVIII – першай палове XIX стст. наша літаратура была пераважна польскамоўнай (Ф. Карпінскі, Ф. Багамалец, Ю. Нямцэвіч, А. Міцкевіч). У 30 – 50-я гг. XIX ст. беларускі народ дае рускай культуры Ф. Булгарына, В. Сянкеўскага, П. Шпілеўскага. Усе згаданыя аўтары былі этнічнымі беларусамі (літвінамі), пры ўсялякай нагодзе адносілі сябе да беларусаў (літвінаў), былі патрыётамі малой Радзімы. Аднак, з першых, і другія карысталіся мовамі іншых культур.

Ці істотна гэта зараз для акрэслівання іх прыналежнасці да пэўнага літаратурнага працэсу? Вельмі істотна! Нягледзячы на камплементарную для беларусаў канцэпцыю «краёвай школы польскага Сентыменталізму і Рамантызму», Ф. Карпінскі, Ф. Багамалец, Ю. Нямцэвіч, А. Міцкевіч традыцыйна ўключаюцца ў польскі літаратурны працэс, гэтак жа як Ф. Булгарын, В. Сянкеўскі – змрочныя постаці менавіта рускай літаратуры.

Толькі дзякуючы вялікім намаганням многіх пакаленняў навукоўцаў імёны згаданых аўтараў пазначваюцца ў кантэксте літаратурнага жыцця Беларусі, аднак да гэтага часу афіцыйна беларускімі яны не прызнаны (нягледзячы на шэраг абароненых дысертацый). Ці не гэтакі ж лёс чакае спадчыну П. Пряжко, Д. Балыкі, Э. Скобелева і інш.?

Аднак, адзначаючы падабенства літаратурных сітуацый, мы не можам не згадаць пра істотную розніцу паміж XIX і XXI стст. Беларускай мовы ў перыяд Рамантызму як літаратурнай не існавала, таму аўтары не мелі з чаго выбіраць. Іх зварот да польскай мовы быў адзіным магчымым на той час. Зараз жа беларуская мова існуе як літаратурная, прычым валодае дастатковымі сродкамі выяўлення. Таму аўтары, якія спыняюцца на рускай мове, выбіраюць не столькі сродак адлюстравання, колькі культурны маркер, цывілізацыйны напрамак развіцця творчасці.

Нешта падобнае адбылося з Ф. Булгарыным і В. Сянкеўскім у XIX ст. Гадаванцы польскай культуры, яны тым не менш мелі альтэрнатыву паміж двума вышталцавымі славянскімі літаратурнымі мовамі – польскай і рускай. Іх выбар быў цывілізацыйным – аўтары свядома ўключалі сябе ў рускі літаратурны працэс, заставаліся нават для сваіх сучаснікаў «рускімі

пісьменнікамі». Аднак варта звярнуць увагу таксама на спецыфіку рэцэпцыі іх творчасці ў рускай культурнай прасторы. Яны так і не зрабіліся для рускіх «сваімі». І Ф. Булгарын, і В. Сянкоўскі ўспрымаюцца як аўтары, далёка стаячыя ад магістральнага шляху прагрэсіўнай рускай культуры. Ці не гэта ж чакае і многіх зараз прызнаных у Расіі пісьменнікаў, выхадцаў з Беларусі? Пытанне гэта, на наш погляд, далёка не рытарычнае.

Літаратура:

1. Гончарова-Грабовская, С.Я. Художественная парадигма русскоязычной драматургии Беларуси на рубеже XX – XXI вв. / С.Я. Гончарова-Грабовская // Русскоязычная литература Беларуси конца XX – начала XXI века. – М., 2010. – С. 156-168.
2. Обсуждение категории: Белорусские поэты // Википедия. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org>. – Дата доступа: 06.05.2012.